

VARSTI SAAB SADA TÄIS!

Aimur Joandi

ABSTRACT. *It will soon be a hundred years! The article introduces the establishing and activity of a scientific organisation “Academic Agricultural Society (APS=AAS)” with an aim of educating and developing students at the Tartu University in autumn 1920. Based on archival data, new facts are published about the initial years of the AAS. The AAS gained good results in deriving new speciality-related terms and words, in 1927 the journal “Farm Mistress” began to be published, summer’s day gatherings and excursions were organised, the AAS obtained its own house with a 4000-volume library in it etc.*

In 1945, required by Soviet rule, the activity of the AAS was stopped and replaced by Students’ Scientific Society which, however, managed to preserve the pre-war mentality and zeal, granting the continuity of Estonian agricultural science. Because of the war, most of the AAS members fled to Sweden, Germany, Canada, USA and elsewhere where, when in exile, they re-founded their several societies of speciality.

Estonian Society of Agronomists in Sweden started its activity in Uppsala in April 1945, Agricultural Society of Free Estonians was set up in 1949 and the latter joined the Union of European Agriculturalists in 1956. The AAS was re-established in autumn 1989.

The article explains various terms which were used in students’ organisations about a century back, such as academic mater, academic pater and suspension from a students’ organisation.

Keywords: *Societies, Students’ organisations, Academic Agricultural Society (APS=AAS), students’ research, coining terms of speciality, Students’ Scientific Society in 1945, exile of agriculturalists, Agricultural Society of Free Estonians, re-establishment of AAS in 1989, academic mater, academic pater, suspension from a students’ organisation.*

APSi tegevusest arhiivandmetel

Tänavu sügisel oktoobris, novembris ja detsembris möödub organisatsiooni asutamisest, põhikirja kinnitamisest ja registreerimisest üheksakümmend aastat. Sel puhul on paslik korraks seisatada ja teha väike tagasi-vaade, et saaks heita põgusa pilgu läbikäidud teele.

APSi tegevuse algusaja kohta leiame huvitavaid andmeid arhiivaalidest, mis asuvad Eesti Ajalooarhiivi ja Eesti Riigiarhiivi fondides, vastavalt Tartus ja Tallinnas.

Tähtis on arhiivifond *Akadeemiline Põllumajanduslik Selts 1920–1944*, mis asub Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas (TÜR KHO), kokku 84 säilikut (s 1–77, 10a, 14a, 16a, 28a, 36a, 59a, 59b).

Läbi tuleks vaadata veel mõned väiksemad säilikud Tartus Ajaloo- ja Tallinnas Riigiarhiivis, sest, ilma eelnimetatute läbitöötamiseta pole mõeldav ammendava või vähemalt rahuldava ajaloo ülevaate kokkuseadmine APSi tegevusest.

Järgnevas loos on toodud nuppeid Tartu arhiivides leiduvaist mõnedest arhiivaalidest, mis selgitavad APSi asutamise vajadust 1920. aastal ning heidavad valgust seltsi tegevusharudele enne Teist maailmasõda.

Kodumaa vajab haritud põllumehi!

Muistsest vabaduspõlvest oli möödunud ligi seitsesada aastat. Kahekümnenda sajandi esimesel veerandil avanes soodne võimalus ka Eestile – luua oma iseseisev vaba riik. Koos riigi tekkega alustas 1. detsembril 1919 emakeelset õppetööd Tartu Ülikool, mille juures rajati hulgaliselt mitmesuguseid kutse- ja erialaseid üliõpilasseltsi, sealjuures põllumajanduslikke.

Algse nimetusega Akadeemiline Põllumajanduslik Selts – APS – asutati üliõpilaste arendamise eesmärgil, mille tegevuses võisid osaleda ka õppejõud ja vilistlased. APSi juurde loodi metsanduse, põllumajandusoskussõnade ja muud toimkonnad, millede kaudu ja abil tehti juba esimestel tegevusaastatel tähtsat üldkultuurilist tööd. APSist kujunes lühikese aja jooksul üks kandvaim, viljakaim “kasvulava” tulevase põllumajanduskaadri ettevalmistamisel omariikluse tarvis järgneva paarikümne aasta kestel. Vähi- või kahtluseta võib väita – APSi mõju põllumajandusteadlaste kasvamisel ja kasvatamisel on kandnud vilja läbi sõja ja okupatsiooni-aja tänapäevani.

APSi liikmeteks üliõpilastena osutusid peaaegu kõik tulevased tuntud ja hiljem väga tunnustatud teadlased ja põllumajandusala tegelased, nagu sel ajal üliõpilased Karl Zolk (Kaarel Leius), Hans (Ants) Käsebier, Elmar Gerberson (Järvesoo), Elmar Liik, Tõnis Kind (Kint), Aleksander Adojaan, Richard Tomson (Toomre), aga ka Riia Polütehnikumis 1910–1915 põllumajandust (põllutulundust) õppinud agronoom Jaan Mets jpt. Kõiki ei jõua siinkohal üles lugeda. APS tegi tihedat koostööd Eesti Agronoomide Seltsiga, liikmesus sageli kattus, kuuluti samal ajal mõlemasse nimetatud organisatsiooni.

Akadeemiline isa

Selleks, et üliõpilastele, nende seltside-korporatsioonide noorliikmetele paremini selgeks saaksid kõnepidamise ja akadeemilise esinemise kõrval muudki eluks vajalikud käitumisreeglid, seltskonna- ja lauakombed, võeti eeskujuna arenenud Euroopa riikidest, suuremalt osalt

Saksamaa ülikoolides levinud üliõpilasseltside tavadest. Naisorganisatsioonides võidi noorliikmetele valida akadeemiline ema, kus aga liikmeteks olid ainult mehed, valis tulevane “värvikandja” – noor liige ise enesele oma eakaaslaste – juba varem seltsi liikmeks astunute või ka vanemate vilistlasliikmete hulgast akadeemilise isa – ladina keeles *pater*. Viimasest sai temale parim sõber ja õpetaja kogu eluks, *pangem tähele – kogu eluks*, kes pidi teda igati kaitsma ja toetama. Näiteks hilisema professori Emar Halleri (1907–1985) akadeemiline isa oli Cerelius Ruus (29.VI.1906 Tallinn – 23.I.1974 Tartu), hiljem tuntud linnukasvatusteadlane, bioloogiadoktor, kes lõpetas TÜ 1935. aastal, oli 1951–1974 EPA õppejõud, 1958–1974 eriloomakasvatuse kateedri juhataja, Ülemaailmse Linnukasvatuse Teadusliku Assotsiatsiooni liige (Joandi, 2007:33).

Foto 1. Elmar Haller ja tema akadeemiline isa Cerelius Ruus u. 1934. aastal. Halleri erakogu

Nõukogude ajal heideti kõrgkoolides vanad traditsioonid, kombed ja tavad sunni viisil kõrvale. Akadeemilist isa ei valitud. Üliõpilastele määrati diplomitööks vajalike uurimiste läbiviimiseks ja vormistamiseks teaduslikud juhendajad ning diplomandi ja juhendaja suhe tavaliselt lõppes töö kaitsmisega. Kahtlemata oli nõukogude ajal häid juhendajaid.

Rukkimine

Üks karistamise viis, tava või komme üliõpilasseltsides oma liikmete kasvatamisel või koguni korrale kutsumiseks oli *rukkimine*, mis oli väga karm karistus. Rukkimine tähendas kellegi eiramist – boikoteerimist – üleannetu teo sooritanud liikmega enam teatud aja jooksul ei suheldud mitte sõnagi. Seda võtet rakendati mitte eriti tihti, enamasti siis, kui liige oli hakkama saanud millegi väga näotu teoga, näiteks oli kedagi solvanud rumalate väljendite kasutamisega, polnud pidanud antud ausõna, oli end purju joonud, siis kakerdanud, ropendanud, sülitanud või muud ebasüüdsast korda saatnud. Rukkimine võis lõppeda seltsist, korporatsioonist väljaheitmisega.

APS-i põhikiri 1920

Ajalooarhiivi säilikus (2100–19–74) leidub esmane APS-i põhikiri, koostatud sügisel 1920. Põhikirjas, mis esitati ülikooli valitsusele novembris 1920 ja mida mõistagi hiljem täiendati, on selgelt välja öeldud vajadus arendada riigi põllumajanduskultuuri. See eeldas seltsi loomist, mille läbi põllumajandust õppima asunud üliõpilasi kasvatada, et ette valmistada neist vabariigile oma põllumajandusteadlaste ja katsetajate ning uurijate koosseis. Sel ajal ja edaspidi vajas kodumaa hädasti haritud põllumehi.

Tartu Ülikooli Raamatukogus hoitavas APSi arhiivifondis on olemas ka tegelikult vastu võetud põhikiri, mis on põhimõtteliselt sama, kuid sõnastus eeltoodust veidi üksikasjalikum, näiteks esialgse 21 asemel on 32 põhikirja punkti (TÜR KHO F 56, s 1).

Seltsi siht, ülesanded, õigused ja asukoht.

§ 1. Akad. Põllumajand. Seltsi siht on:

- Oma liikmete igakülgele arenemisele kaasa aidata ja nende kutsehuvisid kaitsta.
- kodumaa põllumajandust ja tema arenemist igakülgselt tundma õppida,
- põllumajanduslist teadust ja haridust edendada, ja
- üldist kodumaa põllumajanduslist kultuuri tõsta.

§ 2. Oma sihtide saavutamiseks võimaldab Selts

- oma liikmetele tutvumist kodu- ja välismaade põllumajanduslike kirjandusega,
- korraldab kõne, vaielus- ja töö koosolekuid, avalikke kõnesid, õppe reise,
- annab välja põllumajanduslist kirjandust.
- asutab kapitalisid teaduslikeks otstarbeks, kui ka liikmete toetuseks,
- kogub teateid oma liikmete kutsehuvidesse puutuvate küsimuste üle ja on nende huvide kaitsjaks vastavates asutustes.
- edendab oma liikmete vahel sõbralikku vahekorda.

§ 3. Seltsil on juriidilise isiku õigused.

§ 4. Seltsil on oma märk ja oma pitsat pealkirjaga: “Akadeemiline Põllumajanduslik Selts, Tartus.”

§ 5. Seltsi asukohaks on Tartu linn, tegevuse piirkonnaks Eesti vabariik.

Seltsi koosseis

§ 6. Seltsil on tegev- ja toetajad ja auliikmed.

§ 7. Seltsi liikmeteks võivad olla kõik Tartu Ülikooli endised ja praegused kodanikud.

§ 8. Seltsi toetajaks liikmeks võib olla igaüks, kes oma liikmemaksu ära tasub.

§ 9. Seltsi auliikmed valib Seltsi üldkoosolek iseäraliste teenete eest.

§ 10. Seltsi toetajate ja tegevliikmete vastuvõtmise otsustab juhatus.

§ 11. Liige võib igal ajal Seltsist väljaastuda, sellest kirjalikult juhatusse teatades.

§ 12. Samuti võib juhatus liikme väljaastunuks kuulutada, kui selle liikmemaks õige ajaks tasutud ei ole.

§ 13. Väljaastunud liikme liikmemaksu tagasi ei maksta.

§ 14. Liikme väljaheitmine võib sündida üldkoosoleku poolt juhatusse ettepanekul.

§ 15. Iga liige allub Seltsi kodukorrale.

Üldkoosolekud

§ 16. Üldkoosolekud on kutsutud- ja lihtüldkoosolekud.

§ 17. Seltsi liikmed astuvad üks kord aasta jooksul ülikooli tegevuse ajal kutsutud üldkoosolekuks kokku.

§ 18. Liht- ja ka kutsutud üldkoosolekuid kutsutakse kokku tarvidust mööda juhatus oma äranägemisel, kui ka revisjoni komisjoni ehk 1/5 liikmete nõudmisel.

§ 19. Kutsutud üldkoosoleku võimupiirkonda kuulub juhatuse poolt esitatud aasta aruande ja eelarve kinnitamine, juhatuse ja revisjonikomisjoni valimine ja põhikirja muutmine.

§ 20. Liht- ja üldkoosolekute otsustada on kõik teised seltsi ellu puutuvad küsimused kui ka juhatusele ligemate juhtnööride andmine.

§ 21. Kutsutud üldkoosolek on otsustusvõimeline, kui juhatuse poolt kõigile liikmetele kirjalikud kutsed päevakorraga vähemalt 7 päeva enne koosolekut on kätte saadetud.

§ 22. Lihtüldkoosolek on otsustusvõimeline, kui temast 3 päeva enne avalikult teada on antud.

§ 23. Otsused üldkoosolekul tehakse lihthääletamusega.

Märkus: Põhikirja võib muuta 2/3 liikmete hääletamusega.

Seltsi juhatus

§ 24. Seltsi juhtimiseks ja asjade ajamiseks, põhikirja ja üldkoosolekute otsuste piirides valib kutsutud üldkoosolek ühe aasta päälle 5 liikmelise juhatuse: esimees, abiesimees, kirjatoimetaja, abikirjatoimetaja ja laekahoidja ja 3 juhatuse liikme asemikku.

§ 25. Kui üks juhatuse liige aasta jooksul juhatusest välja langeb, kutsutakse esimees ühe asemiku tema asemele ametisse.

§ 26. Juhatuse koosolekud on otsusevõimulised, kui vähemalt kolm juhatuse liiget koos on. Otsused tehakse lihthääletamusega.

Seltsi tuluallikad

§ 27. Seltsi tuluallikad on 1) liikmemaksud 2) abirahad asutustelt, ühisustelt ja isikutelt, 3) annetused ja kingitused, 4) Seltsi poolt korraldatud loteriidest ja 5) Seltsi ettevõtetest.

Revisjoni komisjon

§ 28. Üldkoosolek valib ühe aasta päälle 3 liikmelise revisjoni komisjoni.

Märkus: Revisjoni komisjoni liige ei või muus seltsi vastavas ametis tegev olla.

§ 29. Revisjoni komisjoni ülesandeks on Seltsi tegevuse revideerimine.

Toimkonnad

§ 30. Üksikute tegevusalade teostamiseks kinnitab juhatuse toimkonnad.

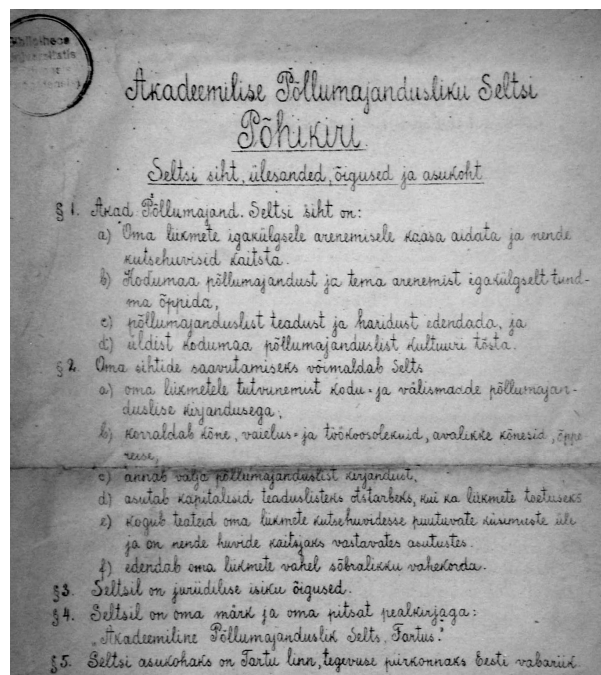
Seltsi likvideerimine

§ 31. Seltsi tegevust võib likvideerida 2/3 liikmete koosolemisel $\frac{3}{4}$ hääletamusega.

§ 32. Seltsi varanduse saatuse otsustab Seltsi likvideerimise koosolek.

APSi asutajaliikmed novembris 1920

APSi poolt saadeti 28. novembril 1920 Tartu Ülikooli Valitsusele palve seltsi registreerida ja põhikiri kinnitada (EAA 2100–19–74, l 4). Kirjaga oli kaasas liikmete nimekiri, iga liikme nime ees tema suhe ülikooliga (kas üliõpilane, vabakuulaja vm) ning nime järel elukohta aadress. Tähelepanu väärib asjaolu, et liikmete hulgas oli küllalt suur osakaal naistel, keda oli 16, ehk ligi 30% koguarvust.

Agronoomia üliõpilased (*Stud. agr.*):

1. August Eslas
2. Karl Zolk
3. Arnold Buldas
4. Abel Käbin
5. Hans Käsebier
6. Gleb Jakobson
7. Martin Gross
8. Rudolf Tamm
9. Jaakob Weide
10. Leo Rosnikof
11. Richard Riisberg
12. Artur Laan
13. Johannes Okas
14. Liisa Martinson
15. Aino Reimann
16. Nikolai Jensen
17. Hermann Anderson
18. Elmar Liik
19. Johann Walfisch
20. Alfred Pless
21. Tõnis Kind
22. Gustav Abel
23. Johann Vitsut
24. Voldemar Pillar
25. Paul Reim
26. Marta Pärtelpoeg

27. Ida Kama
28. Arnold Mägar
29. Nikolai Roosa
30. Lonni Eller
31. Voldemar Bachmann
32. Herbert Lamberg
33. Aleksander Lepikson
34. Heinrich Jakobson
35. Anete Suurkivi
36. Liisa Juut
37. Anna Rist
38. Elvine Klemkel
39. Anton Õun
40. Johann Lukats
41. Alfred Trubok
42. **Stud. rer. merc.**¹ Voldemar Tarto

Vabakuulajad:

43. August Miljan
44. Henni Valk
45. Salme Rebane
46. Marie Kohlap
47. Antoniina Kõrgesaar
48. Karl Veissberg
49. Reinhold Miller
50. Glafiira Jõks
51. Amanda Johanson
52. Elly Kurrik
53. Ellen Koppel
54. Linda Parts

alla kirjutanud: Akad. Põllum. Seltsi esimees K. Zolk, kirjatoimetaja A. Eslas

APSi asutamise käik

Enne põhikirja kinnitamist kuni 2. detsembrini 1920 peeti mitu juhatus- ja üldkoosolekut. Juhatus liikmed arutasid põhikirja **7. oktoobril 1920** peetud koosolekul **Holmi tn 12**, samas juba võeti vastu uusi liikmeid: August Eslas, Reinhold Miller, Arnold Buldas, Marie Kohlap, Abel Käbin, Gleb Jakobson (hiljem eestistas Peet Jaagupsaar, jäi Eestisse), Martin Gross, Rudolf Tamm, August Miljan, Tõnis Kind (Kint), Georg Abel, Nikolai Roosa jmt (TÜR KHO F 56, s 4, l 1). Aga põhikiri ei läinud kohe läbi. Ülikooli sekretär oli juhtinud tähelepanu asjaolule, et varem sellist põhikirja pole veel vastu võetud, mille järgi vabakuulajatel üliõpilastega ühesugune *õigus* on!

Ja seda, kas kõik formaalsused on täidetud, arutati uuesti järgmisel, samuti Holmi tn 12 peetud **juhatuse koosolekul 12. novembril 1920** kella kaheksast poole kümneni õhtul, sellel koosolekul võetakse taas uusi liikmeid: Alexander Lepikson, Heinrich Jakobson, Anette Suurkivi, Johannes Lukats, Ellen Koppel, Voldemar Tarto jt. Edaspidi otsustatakse pidada juhatus koosolekuid kord nädalas igal reedel. Põhikirja arutati veelkord 16. novembri ja täiendavalt ka 26 novembri

juhatuse koosolekul, mis toimusid ikka Holmi tänav 12. Viimati mainitud koosoleku lõpul tegi Abel Käbin ettepaneku korraldada ekskursioon Vahi õppetalusse 3. detsembril, mis ka teoks sai (TÜR KHO F 56, s 4, l 2–6).

Lõpuks 28. novembril saadab seltsi esimees Karl Zolk APSi põhikirja ülikooli valitsusele palvega selts registreerida ja põhikiri kinnitada. Kirjaga on kaasas nimekiri, milles on 54 liiget

APS registreeriti 2. detsembril 1920

Mis kuupäeval asutati APS?

Asja teeb põnevamaks asjaolu, et oma tähtpäevi pidas APS sügisel novembris. Nii teatab 1930. aastal Postimees, et Akadeemiline Põllumajanduslik Selts pühitseb 16. novembril oma 10 a. kestvaapäeva, sel puhul on seltsi ruumides Suurturg 8 kl. 12 pidulik aktus. Ja 5. novembril 1935. aastal teatab Postimees, et täna saab Tartu Ülikooli juures tegutsevatest arvukatest akadeemilistest seltsidest silmapaistvaim Akadeemiline Põllumajanduslik Selts 15 aastat vanaks, loo juures on avaldatud juhatuse liikmete pilt ja selgitus, et 15 aasta kestel on selts suutnud enese ümber koondada arvukalt mitme ala teadlasi, kõnelemata põllumajandusteaduskonna üliõpilastest, märgitakse, et alates 1927. a. ilmub ajakiri Taluperenaine, seltsi majas Peeeter Põllu tn 5 asub 4000 köiteline raaamatukogu, välja on antud hulk põllumajanduslikku kirjandust jne

APS asutati 1920. aasta sügisel, lühikese aja kestel, novembris, kuid APSi juriidiliseks asutamise kuupäevaks on 2. detsember 1920, mil ülikooli juures registreeriti selts ja kinnitati selle põhikiri (Karelsen 1995: 248–256).

Seltsi eelarve 1920.–1921. aastal

APSi arhiivfondi säilikus 4 oleva protokoll nr 6 järgi toimus järjekordne juhatuse koosolek 1921. aasta 11. veebruaril, algusega kella 8 õhtul, Üliõpilasmajas tuba nr 11 (TÜR KHO F 56, s 4, l 8–9). Päevakorras aruande ja eelarve kokkuseadmine.

1921. aasta I semestri eelarve võetakse vastu järgmisena:

Sissetulekuid: liikmemaks 1920. a 2000 mk., 1921. a. 5000 mk., toetussummad ja ettenägemata sissetulekud 18 000 mk., kokku sissetulekuid 25000 marka.

Väljaminekuid toimkondadele 18000 marka, majanduskuludeks 2000 ja muudeks kuludeks 5000, kokku 25000 marka.

Märgitud on, et eelarvesse võetud toetussummad loodetakse saada ülikooli valitsuse, omavalitsuste ja teiste ühistegevuslike asutuste poolt, kelle poole tulevased juhatuse liikmed peavad pöörduma. Selle koosoleku lõpul teatab esimees Karl Zolk, et temal ei ole enam võimalik aja puudusel esimehe kohuseid täita. Samas arvatakse heaks ja peetakse soovitavaks, et Karl Zolk astuks läbirääkimistesse õppejõududest dotsent Peeter Kõpp'uga ja teeks temale sellekohase ettepaneku (TÜR KHO F 56, s 4, l 8 ja 8 prd.).

¹ studiosus rerum mercantilium, stud. rer. merc. - kaubandusteaduse üliõpilane.

Muid küsmusi kirjavahetuses ülikooliga

APSi asutaja esimees on Karl Zolk

Ajalooarhiivis hoitav arhivaal (2100–19–74) APSi kirjavahetusest ülikooliga annab hea ülevaate APS-i suhtest ülikooli valitsusega.

APSi asutamine ja tegevus rajanes liikmeks olevate üliõpilaste ja õppejõudude ühisjõul, asutajaliikmeid oli 54. Aktiivselt osales APSi asutamisel juba üliõpilaspõlves õppejõuna töötanud Karl Zolk – uue nimega Kaarel Leius (1891–1969), hilisem rakenduszoologia õppetooli ning samanimelise katsejaama ja instituudi juhataja. Analoogilisi ühiste kutsetöö, huvi- ja erialade akadeemilisi seltse asutati Tartu Ülikooli juures aastatel 1920–1939 koguni 37. Nende liikmeskonda kuulus 1939. aastal 37% üliõpilastest, ka osa ülikooli õppejõude (Karelsen 1995: 248–256).

Ka järgmine kiri annab ülikooli valitsusele teada, et APSi esimees on K. Zolk, abiesimees Abel Käbin ja kirjatoimetaja A. Eslas (EAA 2100–19–74, l 10). Tartu Ülikooli Valitsus oma kirjas 8.veebbruaril 1921 heidab ette, et APSi liikmeteks on isikud, kellel põhikirja p. 4 alusel pole õigust tegevliikmed olla, sest see õigus on ainult üliõpilastel, mitte aga vabakuulajatel. APSi vastuskirjas 21. märtsist 1921 tähendatakse, et seltsi tegevliikmeteks on siiski vastu võetud ainult üliõpilased, kuna vabakuulajad toetajaliikmeiks on arvatud.

Foto 2. Kaarel Leius; 1891–1969, üliõpilasena Karl Zolk, hilisem rakenduszoologia õppetooli ning samanimelise katsejaama ja instituudi juhataja. Ajalooarhiivi foto

Kaarel Leius (Karl Johannes) Leius (Zolk), oli rakenduszoologia õpetaja 1921–1944 ning ühtlasi Raadi rakenduszoologia katsejaama juhataja, kelle juhendamisel kujunes nimetatud katsejaam tähtsaks taimekaitse keskuseks ja uurimiskohaks Eestis. Kaarel Leius sooritas suurel hulgal uurimusi taimekahjurite, nagu naerimardikas, oraseöölane, ürask, õunamähkur, metsakahjurite jm bioloogia ja tõrje selgitamiseks, avaldas õppevahendeid ja käsiraamatuid putukate tõrje kohta.

Karl Zolk kirjutas rektorile 10. augustil 1920 kirja palvega, milles tähendab, et ta astus Tartu Ülikooli 1913. aastal ja kuulus kuni 1916 sügiseni põlluteadust, kuid siis ilma- ja vabadussõda ei lasknud lõpetada haridusteed ja nüüd sõjaväest vaba olles soovib ta õpinguid jätkata põllumajandusteaduskonnas (EAA 2100–1–18877). 13. septembril 1922 palub Zolk end põllumajandusüliõpilasest maha võtta ja arvata matemaatika-, loodusteaduskonna zooloogia üliõpilaseks. Avaldusele on samal päeval, 13. septembril 1922 peale kirjutatud dekaan A. Nõmmik: Üleminekuks takistusi ei ole.

Samas Karl Zolk'i ülikooli toimikus on Tartu Ülikooli tõend, mille järgi 8. augustil 1891 sündinud Karl Zolk on olnud Tartu Ülikooli matemaatika-lodusteaduskonna üliõpilane 1922.a. teisest semestrist kuni 24. märtsini 1927. Ülikooli astumisel on Zolk esitanud oma tunnistuse nr 940, 4. juunist 1913 Aleksandri I nimelise gümnaasiumi kursuse lõpetamise kohta.

APSi esimeheks valitakse õppejõud Peeter Kõpp

1921. aastast on APSi juhatuse esimees Peeter Kõpp, hilisem põllumajandusökonomika professor, kellele vastavalt 11. veebruaril 1921 juhatuse koosoleku otsusele, asuda esimehe kohale, tegi ettepaneku senine esimees Karl Zolk (TÜR KHO F 56, s 4, l 8 ja 8 prd.). Asi otsustatakse 15. veebruaril 1921 peetud APSi üldkoosolekul, protokoll nr 1, mille järgi koosolek toimus ülikooli põllumajandusteaduskonna kabinetis ja kestis õhtul kella veerand kaheksast kuni kella üheteistkümneni. Koosolekul esines pikema ettekandega dotsent Peeter Kõpp teemal *Kõrgema põllumajandusliku hariduse küsimus Euroopa riikides*. Senise tegevuse aruande esitas August Eslas toonitades, et esimesed sammud on alati rasked. Aruande järgi 1921. aastal, eelmisel semestril, seltsi alustusest peale, on ära peetud 3 üldkoosolekut ja 6 juhatuse koosolekut pluss 2 ajutise juhatuse koosolekut. Eelnevast võib oletamisi järeldada, et kõiki koosolekuid ei protokollitud, kuna neid ei ole APSi arhiivis.

Foto 3. Peeter Kõpp (3.IV/22.III.1888 Kärsna v, Viljandimaa – 20. VIII 1960 Chicago, USA) õppejõud, hilisem põllumajandusökonomika professor, alates 1921 kuni 1944 APSi juhatuse esimees

Edasi kannab aruandja A. Eslas koosolekule ette, et 3. detsembril 1920 korraldas selts ekskursiooni Vahi põllutöökooli katsetallu, millest 30–40 üliõpilast osa võtsid ning õppejõududest osalesid härrad Johann Rüütel, kes andis tegelikku aiandust ja mesindust ning Anton Nõmmik, kes õpetas mullateadust ja agrookeemiat. Seltsil oli 56 liiget (TÜR KHO F 56, s 7, leht 1–3).

Eelmainitud koosolekul, 15. veebruaril 1921, valiti APSi esimeheks Peeter Kõpp, abiesimeheks Abel Käbin, kirjatoimetajaks August Eslas.

APS-i korraline kiri 28. septembrist 1921 annab ülikooli valitsusele teada, et 1921 II semestrist on juhatuse esimees dotsent Peeter Kõpp, abiesimeheks üliõpilane Abel Käbin, kirjatoimetajaks üliõpilane August Eslas, abikirjatoimetajaks üliõpilane Artur Trubok (aastast 1935 Tarmet, läks 1944 Rootsi) ja laekahoidjaks üliõpilane Martin Gross.

Revisjoni toimkonnas on Karl Zolk, Ants Käsebier ja August Buldas. Oskussõnade toimkonna juhataja on üliõpilane August Oja ja kirjatoimetaja üliõpilane Rudolf Tamm. Muuseumi toimkonna juhataja õpet. A. Lukksepp ja kirjatoimetaja üliõpilane P. Reim, metsaasjanduse toimkonnas juhataja üliõpilane P. Reim ja kirjatoimetaja üliõpilane S. Kelder. Seltsi asukohaks on dotsent Peeter Kõpp'i korter **Tiigi tn 31** krt 1. Juurde on lisatud liikmete nimekiri, milles on kirjas 62 tegevliiget.

Seltsi asukoht, liikmete arv, oma kirjalp, postkast ja telefon

Algul ilmselt ei olnud APSil kindlat asukohta. Kirjadest ülikooli valitsusele saame varaseima teate seltsi asukohast juba eelpool mainitud kirjast, mis saadeti välja 28. novembril 1920, alla kirjutatud seltsi esimees Karl Zolk, aadressiks **Kivi tn 20–2**. See ei saanud olla Zolk'i korter, kuna juuresolevas nimekirjas on Zolk'i nime järel tema aadressiks Peterburi t. nr. 73–1.

APSi kirjas 6. veebruarist 1921 teatatakse ülikooli valitsusele, et selts asub aadressil **Suurturg 8**, samas on kaasas liikmete nimekiri, milles on kirjas 106 liiget, kirjale on alla kirjutatud esimees P. Kõpp. Juba järgmisel päeval, 7. veebruaril 1921 saabub ülikooli valitsusele APSi kiri Nr. 1, milles teatatakse, et seltsi asukohaks on **Hetseli tän nr 1**, tuba 11. Kirjale on alla kirjutatud seltsi esimees K. Zolk ja kirjatoimetaja A. Eslas (EAA 2100–19–74, l 10).

APSi kiri 18. novembrist 1921 annab teada ülikooli valitsusele, et seltsi edaspidine aadress, kuni uue teatamiseni on Tartu **Väike Tähe tn 13** krt. 3 stud. agr. A. Eslas. Kirjas 8. veebruaril 1922 teatatakse, et APS-i esimees on dotsent P. Kõpp, abiesimees A. Käbin, kirjatoimetaja A. Eslas, abikirjatoimetaja A. Trubok, laekahoidja M. Gross ning seltsi asukoht on taas dotsent Peeter Kõpp'i korter **Tiigi tn 31 krt 1** ning samas lisas olevas nimekirjas on 71 liiget. APSi kirjas 26. veebruarist 1922 teatatakse rektorile, et APS-i 15. veebruaril toimunud aastakoosolekul valiti endiselt esimeheks dotsent Peeter Kõpp, abiesimeheks üliõpilane Nikolai Roosa, kirjatoimetajaks Aksel Mälson (aastast 1922 Mägiste, 1900–1950, Kanada), abikirjatoimetajaks üliõpilane Hans

(Ants) Käsebier ja laekahoidjaks üliõpilane Jakob Kükamees.

Teise semestri, 16. oktoobri 1923 kirjas teatatakse, et APSi esimees on Peeter Kõpp, abiesimees üliõpilane Nikolai Roosa, kirjatoimetaja Elmar Roger, abikirjatoimetaja Jaan Viilip ja laekahoidja dotsent Nikolai Rootsi. Edaspidistes aruandekirjades on samuti lisatud enamasti liikmete nimekiri, milles nende arv järjest suureneb.

Nii oli 1924. a. esimese semestri seisuga APSil 143 liiget, 1925 I semestri seisuga oli nimekirjas 182 liiget, 1925. aasta II semestril oli juba 237 liiget. Abiesimees- teks valiti Elmar Roger ja Heinrich Västriik, laekahoidjaks dotsent Nikolai Rootsi ning abilaekahoidjaks üliõpilane Artur Vask, sekretär oli Aksel Mägiste, abikirjatoimetajad Johaness Pullerits, Johannes Wellbaum, ametita juhatuse liikmeteks on märgitud dotsent Leo Rinne ja agronoom Jaan Mets. Seltsi korter asub Tartus **Suurturg 8**. Tartu oktoober 1925, alla kirjutatud Johannes Pullerits.

Oma kirjaga oktoobris 1926 teatab APS ülikooli valitsusele liikmete arvaks 291 (EAA 2100–19–74, l 75), sügissemestril 1927 on liikmeid 322, oktoobris 1928 on 449 liiget ning I semestril 1929 on liikmete arvaks märgitud 396. Teise semestri 1931 aruandes ülikooli valitsusele märgitakse liikmete arvaks 295, 1933. aastal 220 liiget. Hiljem ongi liikmete arv 250 ringis (1937. aastal on 235, 1938 262 jne.)

Meinhard Karelsoni järgi APSi liikmete arv sõltus agronoomiat õppivate üliõpilaste arvust, see aga omakorda vabariigi põllumajanduse majanduslikust olukor- rast. Ülemaailmse majanduskriisi tagajärjel asus näiteks 1933. aasta sügisel agronoomiat õppima ainult 13 uut üliõpilast. APSil oli liikmeid kõige rohkem 1928. aastal – 449, 1939. aastal oli neid 295 (Karelson 1995: 248).

Alates kirjast 19. veebruarist 1926 on APSil oma kirjalp ja telefon nr 9–37. Kirjale on alla kirjutatud abikirjatoimetaja Johannes Wellbaum (EAA 2100–19–74, l 49). APSi kirjas TÜ Valitsusele 1933 teatatakse, et APS asub uutes ruumides **Peeter Põllu 5**, telefon 9–37, postkast 126.

Teaduslikud toimkonnad, õppe- ekskursioonid, kursused

Kohe APSi asutamisel moodustati seltsi juurde toimkondi mitmete põllumajandusalade, sealhulgas põlluma- jandusteaduse oluliste või koguni valuliste küsimuste lahendamiseks. Riigis oli alanud ja käimas tõsine talu- majanduse ülesehitustöö. Nii näiteks APSi kirjas 12. IV 1921 palutakse ülikooli valitsuselt luba pidada 12. april- lil 1921 kl 9 õhtul Aia tn 38a Geodeesia kabinetis met- samajanduse toimkonna asutamise koosolek. Kirjale on alla kirjutatud esimehe eest Martin Gross.

Oskussõnade loomisele pühenduti erilise huviga: ju- ba ühel esimesel APSi juhatuse koosolekul 7. novembril 1920 võeti vastu otsus moodustada ja koostada oskus- sõnade nimestikke.

Oskussõnade toimkonna tegevusest

Sada aastat tagasi oli põllumajandussõnavara ebaühtlane. Erialakeel muutus kiiresti ja täienes pidevalt, eriti enne Esimest maailmasõda ja kohe pärast seda. Eri autorid kasutasid sama mõtte väljendamiseks erinevaid sõnu, olenevalt, kes kus ja miskeelse maa koolis õppinud oli. Üldiselt kujunes eesti põllumajandussõnavara tugevasti saksa keele järgi, segunedes või omades tugevamalt soome, varem ka rootsi, vähemal määral vene mõju, hiljem nõukogude ajal muidugi oli vene keele mõju rohkem.

Tõsiselt võeti arutusele ja hakati korrastama põllumajandusteaduslikku sõnavara 1920. aastal Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi ja Eesti Agronoomide Seltsi poolt ajakirjas Agronoomia. Selleks moodustati APSi juurde oskussõnade toimkond. Suurelt osalt võeti aluseks saksakeelne sõnavara. Oskussõnade ühtlustumise alal tegutseti samuti Eesti Agronoomide Seltsis (Joandi 2007: 110–111).

Oskussõnade loomist peeti nii tähtsaks, et juba ühel esimesel APSi juhatusel koosolekul 7. oktoobril 1920 tehti kohuseks juhatuse liikmele Marie Kohlapile innustada vanema kursuse üliõpilasi, et need *eestöömeeskonnas* sooviksid töötada, kokku seada oskussõnade nimesikke. Ja juba juhatuse koosolekul 12. novembril kinnitati oskussõnade toimkond ja otsustati luba küsida selle esimene koosolek ära pidada 16. novembril 1920. Juhatuse liikmetele tehti kohuseks, et nood ärgitaksid mõtet korraldada referaate ja pidada kõnekoosolekuid, millest juhatusele teatataks, et oleks võimalik muretseda lubasid ja ruume (TÜR KHO F 56, s 4, l 1–2.).

APSi juurde moodustatud oskussõnade toimkond võttis asja tegelikult arutusele ja alustas tööd 1921. aasta esimesel ehk sügissemestril, millest ajakirjas Agronoomia kirjutab APSi oskussõnade toimkonna nimel August Oja. Oja järgi lähtus toimkond põhimõttest, et *ei tule mitte tarvitusele võtta liiga palju võõrakeelseid sõnu, eriti aga seal, kus võimalik oleks oma kohast eestipärasemat sõna leida* (Oja 1923: 194–195).

Nagu eelnimetatud artiklis 1923. aastal Oja märgib, olid komisjoni töös alalisteks liikmeteks dotsent Peeter Köpp ja lektor Johannes Voldemar Veski ning üliõpilane August Oja. Vähemal määral osalesid toimkonna töös professor Kaarlo Teräsvuori, dotsent Anton Nõmmik ja üliõpilased A. Eslas, N. Roosa, Einberg, Sild ja mitmed teised. Samas Oja lisab, et toimkond on töötanud teatavate vaheaegade ligi 2 aastat, läbi oli arutatud umbes 350 mõistet kahekordsel lugemisel. Samas 1923. aasta Agronoomia numbris avaldatakse see osa majandusteaduse sõnu, mis toimkond ülevõtähendatud 31 töökoosolekul on suutnud kahekordsel läbiarutamisel kindlaks määrata ja vastu võtta. Samas palutakse lugejatel saata arvamusi, ettepanekuid oskussõnade toimkonna aadressile Tartu Suurturg 8, II korrus.

Kümme aastat hiljem 1933. a. avaldatakse Postimehe lühiteates, et APSi juures töötab juba selle alguspäevist alates oskussõnade toimkond, ilmunud on rida uusi oskussõnastikke põllumajapidamise, aianduse, sordiaretuse, taimekaitse alalt, ilmumas on loomakasvatuse eksterjöörõpetuse käsiraamat ja põllumehe käsiraamat, võrdlemisi lühikese aja kestel on ilmunud käsiraamatuid mahuga 2000 lehekülge. Samas tähendatakse, et üle viie

aasta tagasi ilmunud raamatud tunduvad nüüd keele poolest üsna kohmakatena (10.000 ... oskussõna 1933).

Arnold Kivimäe, sel ajal veel Steinberg, märgib, et tema astus APSi liikmeks 1926. aastal, olles tegev oskussõnade, ekskursiooni, kõnede jt toimkondades ning kuuludes pikemat aega ka APSi juhatusse. Kivimäe rõhutab: *APS oli põllumajanduse üliõpilastele "teine kodu," aidates mitmeti kaasa nende arenemisele ja isetegevusele...* (Kivimäe 1983: 8).

Oskussõnade toimkonna sekretärina pidi Kivimäe välja valima uusi sõnu ja nende sisu kontrollima eriala kirjanduse järgi, toimkonna istungid toimusid igal nädalal ja neist võttis osa J. V. Veski ja ülikooli vastava ala õppejõud ning vahest ka üliõpilased. Ilmunud oli valik oskussõnu loomade söötmise alalt, ca 1300 ja aretuse alalt ca 1700 ning koduloomade eksterjöörü alalt ca 2000 sõna, seega kokku ca 5000 uut erialast oskussõna.

Enne 1940. aastat ilmunud trükiseid oskussõnade kohta

Enne 1940. aastat käis üsnagi vilgas tegevus muude erialade kõrval ka uute põllumajanduslike oskussõnade väljatöötamisel, mille loomisega tegelesid veel Akadeemiline Loomaärstiteaduslik Selts, Akadeemiline Ühistegevuse Selts jmt.

Tähelepanu väärib on, et võimalikult kiiresti avaldati oma tööd trükis, et neid saaks hinnata avalikult ja sobivuse korral ruttu kasutusele võtta. Oskussõnu loodi ka pärast sõda, nõukogude korra ajal. Siinkohal toome valiku enne 1940. aastat ilmunuist.

1. Põllumajanduslikud oskussõnad. I, Maaviljused, loomade söötmine ja kasvatamine. [Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi Oskussõnade Toimkond. eessõna: Aug. Oja] Tartu 1923, lk 193–200.
2. Põllumajanduslikud oskussõnad. II, Sordiaretuse oskussõnad. [Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi Oskussõnade Toimkond.] Tartu 1924.
3. Metsanduslikud oskussõnad. Tallinn 1925. 24 lk.
4. Põllumajanduslikud oskussõnad. III, Aianduse oskussõnad. [Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi Oskussõnade Toimkond.] Tartu 1926.
5. Valik oskussõnu loomade söötmise alalt. [Loomakasvatuse oskussõnade toimkond; toimetajad: J. V. Veski jt., eessõna: J. Mägi.] Tartu 1930.
6. Loomaärstiteaduslik oskussõnu. Koostatud APS'i oskussõnade toimkonna poolt, trükki toimetanud J. Karlson (1936 Johannes Kaarde) Tartu: Akadeemiline Loomaärstiteaduslik Selts 1931.
7. Valimik ühistulisi oskussõnu. Tartu: Akadeemiline Ühistegevuse Selts 1936
8. Loomade eksterjöörü kirjeldus erimärkide ("steno-graafia") abil J. Mägi [S.l. 1930].
9. Valik oskussõnu loomade aretuse alalt / [Loomakasvatuse oskussõnade toimkond; toimetajad: J. V. Veski jt.; eessõna: J. Mägi] Tartu, 1932.
10. Taimekaitse oskussõnu = Fachausdrücke aus dem Gebiete des Pflanzenschutzes. [Koostanud A. Käsebier, E. Lepik, J. V. Veski ... [jt.] Tartu 1932.

Traktoristide kursus

APSi kirjas 6. aprillil 1923 palub esimees Peeter Kõpp luba korraldada Aia 38a toas nr 37 igal esmaspäeval, teisipäeval, neljapäeval ja reedel kella kolmest kuueni peale lõunat traktori kursust, mis kehtaks 9. aprillist 28. aprillini, sealjuures võtab APS kõik kulud, nagu valgustus, küte oma kanda. Kirjale on peale kirjutatud 7. aprillil 1923 A. Rammul – Takistus minu poolt pole.

Suvepäev, 30. juunil 1929, Raadil

Kirjas rektorile 6. juunil 1929 palub APSi suvepäeva toimkonna nimel Arnold Steinberg (Kivimäe) luba korraldada traditsiooniline suvepäev 30. juunil Raadi pargis, kohas, mis asub Eesti Rahva Muuseumi ja viinavabriku vahelisel alal, järve kaldal, ühtlasi palutakse korraldajatele anda luba takistada võõraste liikumist nimetatud pargi osas suvepäevade toimumise ajal.

Ülikooli valitsus on asja arutanud ja otsustanud, et eriõigusi APSile pargi tarvitamiseks anda ei saa (EAA 2100–19–74, l 121). Ürituse korraldamise keeldu pole. 1932. a. suvel korraldati APSi liikmetele ekskursioon Valga-, Viljandi- ja Pärnumaa taludesse prof P. Kõpu korraldusel, osavõtjaid oli 27 (EAA 2100–19–74, l 156.)

Õppe-ekskursioonist Soome, juunis 1932

APSi kirjas TÜ Valitsusele 1932 teatatakse ekskursioonist Soome 16–27. juunini 1932. Külastatakse Soome katsejaamu, keskküsisust “Hankkija” ja “Valio” meiereid ja piimatööstusettevõtteid, asutusi, Lõuna-Soomes külastatakse väike- ja suurtalundeid. Ekskursiooni juhib professor Peeter Kõpp, osavõtjaid 25–30. Ülikoolilt palutakse iga isiku kohta 70–75 krooni vahetusraha. Tartu Ülikooli Põllumajandus-teaduskond arutab avaldust 25. mail 1932, see on protokoll nr 13 punkt 2 all läbi vaadatud ja leitud, et õppereis Soome on soovitatav ja toetab valuuta andmist ekskursantidele. Alla on kirjutatud dekaani eest professor Jaan Mägi (EAA 2100–19–74, l 172.).

Millised toimkonnad tegutsesid 1933. aastal

Võib märkida, et 1933. aastaks oli APS välja kujunenud ja jõudnud nii öelda täisikka oma tegutsemisaladel. Sama aasta aruande järgi tegutsesid järgmised toimkonnad:

1. Raamatukogu toimkond: juhataja stud agr. Meinhard Johannes
 2. Kodumajanduse toimkond: juhataja agr. Benita Eljas
 3. Ühispere toimkond: juhataja stud. agr. August Miljan
 4. Oskussõnade toimkond: juhataja stud agr. Albert Irs
 5. Kõnede ja arvustuste toimkond: juhataja stud agr. August Miljan
 6. Ajakirjanduse toimkond: juhataja dipl. agr. Arnold Steinberg,
- Raadio toimkond: juhataja Karl Zolk.

APSi juhtkond 1933. aastal

Ülikooli valitsusele antud aruande järgi oli 1933. aastal APSi juhtkond järgmine:

Esimees Peeter Kõpp

I abiesimees agronoom Arnold Steinberg (Kivimäe),

II abiesimees dipl. agronoom Joosep Nõu

Kirjatoimetaja st. agr. Elmar Gerberson (Järvesoo)

I abikirjatoimetaja dipl. agr. Hans Nurk

II abikirjatoimetaja dipl. agr. Johannes Sumberg

laekur dots. dr. Martin Gross

abilaekur st. agr. Richard Tomson (Toomre)

Majaisa stud. agr. Endel Neuman

ametita juhatuse liige prof. Leo Rinne, agr. Liis Käbin ja

dipl. agr. Alfred Truu ning Elmar Roger.

Revisjoni toimkonnas agr. Nikolai Roosa, stud. agr.

Vaarlam Umal ja dipl. agr. Johannes Hindrikson (EAA 2100–19–74, l 191prd.).

APSi juhtkond kevadel 1940

APSi aastakoosolekul 10. aprilli 1940, märgiti APSi liikmeid olnud 1939. aastal kokku 295, kusjuures aasta jooksul võeti juurde 22 uut liiget.

Koosolekul valiti esimeheks, seekord 1940-ndaks aastaks, endiselt kauaaegne esimees P. Kõpp, laekuriks prof. M. Järvik ja sekretäriks üliõpilane E. Kuris ning juhatusele veel esimene abiesimees mag. L. Yllo, teine abiesimees üliõpilane J. Haljasmaa, abisekretärid üliõpilased Aino Kaldmäe ja H. Mandel, abiulaekur agronoom O. Aule, majaisaks üliõpilane J. Saaremaa, ametita juhatuse liikmeteks prof. L. Rinne, prof. E. Lepik, prof. P. Rubel, mag. H. Sutter ja üliõpilane E. Toiger. Revisjonikomisjoni valiti mag. A. Kivilaan, agr. K. Liivjõe ja üliõpilane A. Loit (Postimees 13. aprill 1940 lk. 6).

APSi tegevus varemotel

Nõukogude okupatsioon 1940

Kuigi arhiivisäilikus leidub märke, et APSi tegevust ei lõpetatud *enamliku režiimi tulekuga* sõja eel 1940. aastal, siiski püüti APSi tegevust täielikult, nimelt toimus muudatus juhatuse koosseisus. Kui enne oli alates 1921. aastast olnud esimees prof. Peeter Kõpp, siis nüüd määrati prof. Peeter Rubel (1905–1941) (EAA 2100–19–74, l 285). Samas palju kahju tegi seltsi varade laiali vedamine, mida võime lugeda Peeter Kõpu käega kirjutatud tähendusest Ülikooli valitsusele 19. novembril 1942 saadetud kirja allserval (EAA 2100–19–74, l 285. l 263).

Kirja allservas on esimees Peeter Kõpu pikem märged:

Enamliku režiimi tulekuga natsionaliseeriti esiti parerema väärtusega varandus, nagu tammepuu ja nahkmööbel, kapid ja vitriinid, suurem rahasumma (30.000 kr), rahvariite ja mudelite kogud, mis kõik viidi Tallinnasse ja Moskvasse. Peale selle natsionaliseeriti kõik seltsi oma kirjandus umbes 80000 kr. väärtuses, Seltsi käest võeti 11 toaline korter (Peeter Põllu t. 5).

Selts muutus partei propaganda asukohaks uues vaimus ühes uue esimehega, seltsile jäeti vaid ostetud teaduslik raamatukogu, natuke kantselei seadeldist ja umbes 50 tooli ühes lihtsamate kappide ja laudadega, mis praegusel juhul asuvad osalt seltsi ruumis Lai t 34 ja osalt ülikooli instituutides kasutamisel.

Saksa okupatsioon 1941

Aasta lõpul 1941 määrati APSile ülikooli poolt rahaline toetus. Rektori sekretär teatab 10. detsembril 1941, et

vastavalt APS-i poolsele palvele, on seltsile määratud veerandaastaseks toetuseks 450 riigimarka ning juhib tähelepanu asjole, et seltsi teenistuses olevatele isikutele tuleb Tartu välikomandandi määruse kohaselt maksta juurde elukalliduslisa RM. 24.- kuus ja aruanne eelarve täitmise kohta tuleb esitada rekorile 1. veebruariks 1942. Kevadel 1942 määrati APSile hooldaja, tegevus seiskus.

Rektor Edgar Kant saadab kirja 7. mail 1942, millega APSile määratakse hooldaja, sellega seltsi tegevus peatatakse. Kirjas teatatakse, et vastavalt Haridusdirektori abi otsusele 19. veebruaril 1942 määrab rektor APSi hooldajaks härra professor dr. P. Köpp'i ja hooldaja abiks härra mag. agr. Hugo Sutteri arvates 5. maist 1942. Tähendatakse, et hooldaja ülesandeks on seltsi jooksvate asjade ajamine ja seltsi varade eest hoolitsemine. Ühtlasi teatab rektor samas kirjas, et seoses hooldaja määramisega lõpevad Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi esimehe, juhatuse jt kollektiivsete organite funktsioonid (EAA 2100–19–74, l 263).

APSi tegevus 1942. aasta esimesel poolel

Keset suve 18. juulil 1942 kirjutab APSi hooldaja professor Peeter Köpp rektorile seltsi tegevuse aruande 30. jaanuarist kuni 15. juulini. Seltsi asjaajajaks määrasin vanema kursuse üliõpilase Juta Simm'i palgaga 100 RM kuus. Ruumide koristajana ka varem töötanud M. Ratnik saab 45 RM kuus. Asjaajaja ülesanne on: raamatukogu korraldamine, bibliografeerimine, laenutamine, seltsi varade järele valvamine jm jooksvad asjad.

Tegevuse aruanne:

1. Seltsi Tartus olevate varade inventeerimine, hindamine, raamatusse kandmine.
2. Lugemislaua korraldamine, tellitud olid tähtsamad kohalikud ajalehed, põllumajanduslikud ajakirjad ning Saksamaalt 10 põllumajanduslikku ajakirja.
3. Jätkus kirjanduse bibliografeerimine
4. Õiendati seltsi arveid teiste isikute ja asutustega.
5. Peeti 5 oskussõnade koosolekut, kus töötati läbi umbes 200 uut mõistet.
6. Välja jagati 5 mitmesugust uurimisteemat, ühele "Eesti põllumajandus 18. sajandil" on 4 trükipoogna osas käsikiri esitatud, ligemal ajal on oodata uurimust "Külmakindlate ploomi-, kirsi- ja pirnipuude esinemine Eestis." (EAA 2100 – 19 – 74, l 261 ja pöördel).

Rahaline seis suvel 1942

Samas eelmainitud aruandekirjas annab esimees prof. P. Köpp ülevaate seltsi rahalisest olukorrast, märkides lühidalt, et Tartu Ülikooli poolt antud summast, 700 riigimargast, on 664,82 kulutatud palkadeks ja ajalehtede, ajakirjade ostmiseks ning muudeks väiksemateks kulutusteks, seega on järele 35,18 riigimarka (EAA 2100–19–74, l 261 ja pöördel).

APS palub rektorilt küttepuid

APSi arhiivifondi säilikus nr 10 on Peeter Köpu poolt viimane tema omakäeline kiri-aruanne saadetud ülikooli valitsusele 14. oktoobril 1942, milles ta teatab, et APSi viimase kolme kuu aruande järgi on väike raha ülejääk 243,93 riigimarga ulatuses tingitud sellest, et Saksa-

maalt tellitud raamatute eest on tasumata, kuna arve pole saabunud. Teiseks palub Köpp rektori nõusolekut, saada ülikoolilt APSile kuuluva kolme küttekolde ja vesivarustusega ruumide kütteks 10 m³ puid.

APSilt, sel korral asukohaga Tartu **Lai tn 34**, saabub ülikooli sekretärile kiri 20. novembril 1942. Kirjas teatatakse, et APS ei ole registreeritud Teaduste Akadeemia vaid kogu aeg ülikooli juures ning on registreeritud ka Siseministeriumis (Sisedirektooriumis). Samas märgitakse, et APS-i tegevust ei katkestatud, ega lõpetatud enamliku režiimi tulekuga, küll aga toimus juhatuse koosseisus järgmine muudatus: esimees: varem prof. P. Köpp, asemele P. Rubel jne (EAA 2100 – 19 – 74, l 285).

Viimane koosolek 1944

Üldkoosolek 1. veebruaril 1944. APSi arhiivifondis oleva üldkoosolekute protokolliraamatu järgi toimus viimane üldkoosolek 1944. aasta 1. veebruaril Tartus Lai tn. 34, kella veerand üheksast kella kümneni õhtul.

Päevakorras oli: Koosoleku avamine ja rakendamine, informatsioon 1941, 1942, 1943. a. tegevusest, eelarve ja tegevuskava 1944, valimised, kohalalगतatud küsimused.

Esimees professor Peeter Köpp selgitas: **Praegune tegevus toimub APSi varemetel.** APSi mitmekülgne tegevus katkes punaste võimuletulekuga, kirjastus likvideeriti, laod ja kassad võeti üle, tegevusse tulid uued isikud. Nüüd on ülikooli valitsuse poolt tegevuse jätkamiseks luba saadud, täna õhtul kell 18 kinnitati uus põhikiri, suurem muudatus on, et liikmeskond jaguneb: **tegevliikmed**, kelleks on ülikooli lõpetanud, teaduslikult silmapaistnud isikud, siis **lihtliikmed** on üliõpilased jt ning **kirjavahetaja liikmed** ja **auliikmed**. Edasi märgib esimees Köpp, et tegevuskava on erakordsete aegade tõttu väga raske kindlaks määrata, ta näeb ette kõnekoosolekute pidamist, teadusliku kirjanduse (brošüürid) ja ajakirja Agronoomia väljaandmise jätkamist, sidemeid teiste akadeemiliste seltsidega sise- ja välismaal, näiteks ka ühistegevuse osakonna loomist jm. Eelarve osas, nagu esimees Köpp koosolekul sõnavõttus märgib, on samuti olukord ebamäärane ja raske midagi kindlat ette näha.

Viimane APSi juhtkond kevadel 1944

Samal üldkoosolekul 1. veebruaril 1944 oli ette nähtud valida uue põhikirja järgi vähemalt viieliikmeline juhatuse. Professor Leo Rinne teeb ettepaneku valida juhatus 7-liikmeline, kellest 2 on ametita ja nendele 3 asemikku, revisjoni komisjon aga kolmeliikmeline, kahe asemikuga.

Nii valitakse ühel häälel: Juhatuse esimees Peeter Köpp, abiesimees prof. Leo Rinne, sekretär mag. Hugo Sutter, abisekretär assistent E. Kalder, laekur professor Mart Järvik, ametita liikmed professor Kaarel Liidak ja August Muuga. Asemikud V. Teeäär, agroonoom Helmut Neerut, agr. Aleksander Kivilaan (kuni 1935 Arnold Kontson).

Revisjoni komisjoni valiti magister A. Kivilaan, agroonoom K. Liivjõe. agr. J. Taubel ning asemikud neile agr. K. Nagel ja agr. A. Ennevere (TÜR KHO F 56, s10, l 168–169).

APSi sõjajärgse tegevuse kohta ei õnnestunud leida arhiividokumente.

M. Karelson: APSi tegevus ja tegevusetus okupatsiooniaastatel

Nõukogude võimu kehtestamisel 1940–1941 sai APSi juhatuses esimeheks ülikooli uuele juhtkonnale sobiv adjunktprofessor Peeter Rubel (1905–1941). APSi tegevust 1942–1944 juhtis juhatuses abiesimees agronoomiamagister Leonid Yllo, kelle algatusel esitati APSi taotlus tegevuse jätkamiseks ülikooli rektorile professor Edgar Kant'ile 10. jaanuaril 1942, kes omakorda taotles selleks luba Tartu Gebietskomissarilt (Kurt Mee- nen). Vastus jäi saamata.

Veel taotles ülikooli rektor E. Kant luba 12 akadeemilise seltsi tegevuse jätkamiseks kirjalikult Tartu prefektilt 30. juulil ja Tartu Gebietskomissarilt 31. juulil 1943.

Veebruaris 1944 ajakirja "Põllumajandus" numbris 2/3 kirjutati, et APS alustas uuesti tööd, olles uutele alustele vastavalt kujunenud puhtteaduslikuks seltsiks. Märgitakse, et APS jätkab uurimistööd ning ühtlasi töötab välja uurimiste teemad õppejõududele ja assistentidele.

Pool aastat hiljem muutus aga taas riigikord. Aasta pärast nõukogude võimu taaskehtestamist 27. detsembril 1945 kirjutab Postimees APSi kohta: APSi sihi on võimaldada oma liikmeil saada põllumajanduslikes küsimustes täielikumat ülevaadet, uurida igakülgselt ENSV põllumajandust ja tema arenemist, edendada põllumajanduslikku teadust ja haridust ning kaasa aidata ENSV põllumajandusliku kultuuri taseme tõstmiseks. Agrotehnika arendamine tuleb suunata Darwini õpetuse rööbastesse. Meie põllumajandusteadus peab omastama nõukogude darvinistide – Mišurini ja Lõssenko koolkonna saavutused."

Artikli lõpus selgub, et selle kirjutajaks oli August Marland, järjekordselt uus APSi juhatuses esimees, hilisem TRÜ ja EPA fütopatoloogia professor, Venemaalt saabunud õppejõud. Artiklis teatab A. Marland, et toimub APSi liikmete registreerimine ja uute liikmete vastuvõtmine (Lai t. 34).

APSi saatust võib välja lugeda aasta hiljem 26. augustil 1946 Postimehes avaldatud kõlava pealkirjaga artiklist "Tartu Riikliku Ülikooli saavutusi kahe vabadusaasta kestel". Selles kirjutatakse:

"Üliõpilaste hulgas töötasid mitmed teaduslikud huviringid, nagu põllumajandusliku teadusliku uurimise ring, keemiaring, farmaatsiaring ... ligi 60 poliitringi, kus käsitleti aktuaalseid poliitilisi teemasid."

Aastatel 1940–1946, analoogselt APSiga, tabas sama saatust ka teisi Tartu Ülikooli üliõpilas- ja õppejõudude organisatsioone. Algas Üliõpilaste Teadusliku Ühingu (ÜTÜ) tegevusperiood, millega okupatsiooni tingimustes jätkati üsnagi edukalt või vähemalt rahuldavalt noorema põlvkonna teaduskaadri ettevalmistamist.

Kes on süüdi?

APS vahetati välja 1945. aasta sügisel Üliõpilaste Teadusliku Ühingu vastu, millega APSi tegevus sumbus ja vaibus päriselt ning mida kokkuvõttes võib ajada punaste valitsuse süüks, aga kas oli seegi üks, üle maa käis veel sõjaaegne saksa okupatsioon, mis samuti tugevasti pärssis tegevust.

Lühidalt, aga tabavalt on okupatsioonide aegset põllumajanduse olukorda meenutanud loomakasvatustege- lane ja teadlane Arnold Kivimäe (1908–1988) oma 1983. aastal Uppsalas ilmunud raamatus, autobiograa- fias (Kivimäe, Arnold 1983: 14–16).

Kivimäe järgi: *Rahvas lootis üldiselt Eesti iseseisvuse taastamist, milleks andis põhjust elav metsavendade tegevus ja nende koostöö saksa sõjaväega. Hingati kergendatult, otsiti küüditamise ajal metsa põgenenud inimesi ja sõja eest samasse varjule aetud loomi. Paar päeva pärast Tallinna vallutamist saksa vägede poolt, selle tänavad ja pargid kubisesid sinna kokkuaetud veistest ja hobustest, Nõmme ümbruse metsad Raku farmist lahti lastud hõbe- ja sinirebastest. Arnold Kivimäe süüdistati mõni aeg hiljem selle eest, et nad olid loomad omanikele tagastanud, seega saksa sõjasaagi (Kriegsbeute) omandanud ja ta lubati maha lasta. Asja lahendas Wi-Komandi juhataja Hunnius, endine Habaja mõisa omanik, kes tundis olukorda* (Kivimäe, Arnold 1983: 15).

Saksa okupatsioonivõimud ei tahtnud asutusi ministeeriumi nimega, seepärast moodustati Põllumajanduse Keskvalitsus, juhatajad olid agronoomid, alul Hans Saar, hiljem Heino Leik. Taastati enne nõukogudeaegseid tõuseltse ja kontrollühinguid. Peamiseks tegevusalaks oli segiaetud talude ja nende karjade taastamine, sest bolševistlik maareform oli tühistatud.

Generalkomisariat Estland alustas tegevust 1941. aasta detsembris, millega seoses algasid mitmesugused raskused. Nimelt nende natsionaalsotsialistliku tõlgenduse kohaselt arvati kõik Nõukogude Liidule kuulunud varad, ka maa ja talud, sõjasaagina Saksa riigile kuuluvaks.

Arnold Kivimäele meenub Kirepis Enno talu õuel 1942 peetud kõnelus, kus üks kindralkomisariaadi esindaja ja üks Berliini "Sonderführer" (eriülemus – A.J.) seletasid, et Enno talu tuleb kohe üle anda sakslaste asutusele Landbewirtschaftungsgesellschaft Ostland (LO), kuna talu omanik agronoom Endel Haljasmaa perekonnaga oli küüditatud. Samas, küüditamisest pääsenud taluomaniku vend Juhan Haljasmaa aga deklareeris, et ainult üle tema laiba võivad sakslased talu ära võtta. Kivimäe tõlkis selle üteluse "Sonderführerile," kelle nägu läinud seda kuuldes mustaks, kuid sellele ei järgnenud ei arreteerimist ega küüditamist ning Kivimäe leiab, et "selles õieti seisneski vahe bolševistliku ja natsionalistliku okupatsiooni vahel." (Kivimäe, Arnold 1983: 15).

Foto 4. Arnold Kivimäe (1908–1988)

Arnold Kivimäe märgib, et Saksa võimudega tuli ette tülisid üsna omapärasel pinnal. Näiteks 1943. aastal tuli käsk: kõik Bretoni päritolu riigisugutätkud Tori hobusekasvanduses kohe kastreerida, sest see olla lubamatu tõugude segamine (*“Rassenschande”*), kui külma-vereliste täkkudega paaritatakse soojaverelisi märke. See aktsioon suudeti suure vaevaga nurjata (Kivimäe, Arnold 1983: 16).

Pikemaks tüliõunaks, nagu märgib Kivimäe, oli Piistaoja talu hollandi-friisitõugu kari, mis kuulus Theodor Poolile, kes aga kogu perega küüditati Siberisse nädal enne sõja algust. Piistaoja oli antud hooldamisele Kuusiku katseinstituudile. Sakslaste LO tahtis seda talu korduvalt üle võtta ja isegi karja ära vedada. Neid aktsioone aitas tollaegne majandusdirektor dr. Vent (*Vendt!*) t nurjata.

Professor Peeter Kõpp meenutustes

Peeter Kõpp (3.IV/22.III.1888 Kärstna v, Viljandimaa – 20. VIII 1960 Chicago, USA), metsavahi poeg, sündis Kärstna vallas Viljandimaal, õppis 1904–1907 Viljandi linnakoolis, sooritas 1907 Peterburis linnakooli õpetaja kutseksami, seejärel oli Viljandis ja Otepääl kooliõpetaja. Omandas eksternina Moskvas gümnaasiumi küpsustunnistuse. Õppis 1912–14 Königsbergi Ülikoolis põllumajanduse ökonomikat. Töötas õpetajana 1914–1919 Viljandimaal Kõos Eesti Aleksandrikooli Alam-põllutöökoolis. Alates 1919 Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna esimene dekaan, olles valitud sellele kohale kuni 1940. aastani kolmel korral.

Peeter Kõpp oli APSi asutaja ja esimees kogu iseseisvusaja, alates 1921 ja veel ka 1944. aastal, mil ta põgenes Saksamaale, kus töötas 1945–46 Geislingeni eesti gümnaasiumi õpetajana, oli samas Eesti Põllumeeste Seltsi ja Eesti Agronoomide Koondise esimees. 1950 siirdus USAsse Chicagosse, kus töötas põllumajanduse raamatupidamise alal.

Kodumaal oli Peeter Kõpp tegev Ühistegelise Liidu ja Konjunkturiinstituudi põllumajandussektsiooni esimehena, Põllutöökoja, Riigi Majandusnõukogu ja Rooma Rahvusvahelise Põllumajandusinstituudi tegvliik-

mena jm. Peeter Kõpp organiseeris ka ajakirja Talupe-renaine väljaandmise, pani käima oskussõnade loomise, oli Põllumajandusliku entsüklopeedia toimetuse liige jm.

1940. aasta kevadel valiti Peeter Kõpp APSi esimeheks ja ainsaks auliikmeks kuni 1991. aastani.

Peeter Kõpu soovitajaks oli Aleksander Lukksepp

Aleksander Lukksepp (5.01.1876–5.02.1960 Tartu) lõpetas Tartu Ülikooli agronoomina 1913. aastal ja töötas samas ülikooli juures aastatel 1919–1950 põllutööriistade ja masinate õppejõuna, olles 1924 dotsent ja 1938 professor. Aleksander Lukksepp hindas kõrgelt Peeter Kõppu, teda ülikooli õppejõuks soovitades:

Tunnen hr. P. Kõpp'i sellest ajast, kui tema Nuustaku (Otepää – A. J.) Hariduseltsi koolijõuks 1908 või 1909 oli valitud. Haruldase hea pedagoog, osav oma õpilastega läbikäimises, hea organisator, anderkas, suure tahtejõuga ja teaduse himuga ning ausate püüetega inimene. Olen temaga palju mõtteid vahetanud põllumajanduse küsimustes. Kõo põllutöökooli õpetajana on ta end edasi arendanud ja täiendanud... (EAA 2100–2–463, 16).

Peeter Kõpp arhiiviandmetel

Peeter Kõpp määrati Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi poolt ülikooli dotsendiks põllumajanduse õpetoolile alates 7. septembrist 1919... (EAA 2100–2–463, 1 1) ning valiti erakorraliseks professoriks Ülikooli Nõukogu otsusega 23. maist 1924 (7 poolt ja 2 vastu häält) ... (EAA 2100–2–463, 128).

Peter Kõpp kaitses doktoritöö *Der Einfluss der Preis-, Intensitäts- und Produktivitätsrelationsverschiebungen auf Rentabilität der Produktion der einzelnen landwirtschaftlichen Produkte mit besonderer Berücksichtigung der Kriegsverhältnisse* 30. mail 1926 rahuldavalt, st põllumajandusdoktori kraadi vääriliselt, mille kohta temale anti välja tunnistus nr. 6817 30. novembril 1927... (EAA 2100–2–463, 132).

Joosep Nõu meenutus

Agronoom Joosep Nõu meenutas 1963. aastal Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu väljaandes Peeter Kõppu, kes olla tavatsenud summeerida “mitmeharulisi ja mitmesihilisi arenguvõimalusi” sõnadega “väga mitmesugustes oludes väga mitmet moodi.” Ja just niisamuti on Nõu arvates saatus paigutanud Kõpu endisi õpilasi väga mitmetesse oludesse ja väga mitmet moodi on kulgenud nende käekäik.

Joosep Nõu usub, et sama kehtib ka Kõpu kohta. Ning Kõpu õpilased, kuhu nad ka ei ole sattunud, ühinevad mõttes oma ära läinud õpetajaga, tänu kellele “Apsi vaim” ise elab edasi! (EAA 5360–1–85). Samas artiklis märgib Peeter Kõpu õpilane Joosep Nõu, et omariikluse ajal 1920–1940 kaitsesid Tartus agraarökonomika alal magistratöö Peeter Rubel 1928, Karl Tõnis 1933, Joosep Nõu 1934, Endel Vint 1935, Härm Luht 1935, Elmar Jaska 1937 ja Alfred Tealane 1939. Hiljem Jaska 1938 ja kui arvestada Kõpp 1926, siis on omariikluse ajal Tartu andnud kaks agronoomiadoktorit agraarökonomika erialal.

Nõu märgib, et kaitstud tööde arv ei olnud suur, kuid kujunemas oli traditsioon taoliste uurimuste vajalikkusest ja maad võtmas arusaam nende kasulikkusest ja vajalikkusest. Kõpu erilise teene agronoomide pealekasvu ja selle ala eriteadlaste väljakoolitamisel Tartus põhjustas see asjaolu, et Kõpp oskas “kohendada ja järele aidata” Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi (APS) tegevuse kaudu väga palju seda, mida alles kujundamisjärgus põllumajandusteaduskond piiratud ressursside juures ei suutnud pakkuda.

Peeter Kõpp täitis APSi kujunemisaastate kestel domineerivat osa, oli muidugi ka teisi vanemaid õppejõude, keda Joosep Nõu alahinnata ei taha, kuid õnnestunud algatuste kaudu oli just Kõpp APSi esimehena alates 1921 suutnud endale luua seesuguse positsiooni APSis, et esimehe koht püsivalt jäi tema kätte ja seda mitte kombineerimiste tulemusena, vaid tingituna organisatsiooni tegevuses osutatud teenetest. Nõu arvates Kõpu domineerimine APSis ei takistanud ka mitte “verevärskendust”, sest juhatuseliikmete kohad vahetusid reeglipäraselt, andes üliõpilastele ja noortele agronoomidele võimalusi tegutsemiseks ja karjääriks, kuna APSi peamine tegevus toimus toimkondades ja seal oli ruumi paljudele noortele tunglejatele (EAA 5360–1–85).

Meinhard Karelsoni artiklist 1995

Meinhard Karelson on meenutanud APSi 5. ja 10. aastapäeva tähistamise puhul paari lõiku Peeter Kõpu kirjutisest küsimusega, *kuidas viia kõike seda, mida ülikool pakub, tegelike põllumeeste keskele* ja Kõpp leiab (1925), et nende küsimuste lahendamine peab sündima suuremal määral väljaspool ülikooli loodud organisatsioonides, nagu selleks on ka Akadeemiline Põllumajanduslik Selts... kelle liikmete vahel tuleb luua hea vahetõrge – *üksteist kasvatada ja ligemalt tundma õppida, et need, kes omas elukutses ühte iket veavad, üksteise kõrval hääde sõpradena esineks*.

Ja viis aastat hiljem 1930 rõhutab Peeter Kõpp, et iga APSi liikme ülesandeks olgu Eesti edumeelse põllumehe hingelaadi ja tema mõtlemisviisiga arvestamine, maaelu iseärasuste, selle heade ja halbade külgede tundmine. Sellepärast toimugu APSi tegevus, tema liikmete enesekasvatuse jm *täielikult poliitiliselt erapooletul alusel, mõistagi selleks, et parandada eeskätt põllumeeste kutsealast tegevust, samal ajal silmas pidades kodumaa majanduse üldiseid huve* (EAA 5360–1–85).

Jaagup Loosalu oli vanim APSi liige

Mitmed APSi liikmed töötasid edasi põllumajanduse alal. Viimase APSi liikmena kodumaal sängitati 1996. aastal maamulda 99. eluaastal lahkunud Jaagup Loosalu (aastani 1923 Jakob Veide, sündis 1. jaanuaril 1898/20. detsembril 1897 Harjumaal Aleksandri vallas (Kõue), suri 5. mail 1996 Pärnus). Jakob Loosalu omandas agronoomi diplomi 1945 Tartu Ülikoolis ja kaitses Kiievis 1973. a. põllumajanduskandidaadi dissertatsiooni suhkrupeedi kasvatuse alal, olles enne seda Eesti Vabariigis tuntud poliitik, ühiskonnategelane ja mitme väljaande peatoimetaja.

APSi liikmed, Eesti põllumajandusteadlased välismaal

Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi, nagu Eesti Agronoomide Seltsi ja teistegi samalaadsete erialaste organisatsioonide tegevuse peatas sõda, õieti sellega paratamatult kaasnenud okupatsioonid, mis tähendasid vägivalda. Ning vägivalda tagajärjel APSi ja teiste samalaadsete seltside tegelased ja liikmed, piltlikult öeldes, justnagu kolisid ära välismaale, suuremalt jaolt, kuna enamik liikmeid olid sunnitud põgenema, paluma varjupaika, esialgu peamiselt Rootsis, kust hiljem suundusid mujale – Kanadasse, USA-sse, ka Austraaliasse.

Muidugi, eestlaste väljaränne oma emamaalt erinevatesse maailmaosadesse toimus juba 19. sajandil. Kuid siis oli see enamasti vabatahtlik, et leida paremaid töö- ja elamistingimusi. Aga olukord 70–80 aastat tagasi Euraasias võimaldas hitlerismi ja õige veidi varem stalinismi, kui äärmiselt julmade terrorite leviku Saksa- ja Venemaal, põhjustades Eesti ja teiste Balti riikide okupeerimise Nõukogude Liidu poolt ning siis veel lõpuks suure kokkupõrke, nende kahe voolu vahelise võitluse II maailmasõjas, mis tagatipus kutsuski esile eestlaste massilise emigreerumise. Aastad 1940–1941 olid andnud selleks küllalt põhjust (Põllumajanduse Akadeemia 1989. 9. ja 16. veebruar, nr 2, 4). 1940. aastaks suhteliselt hästi väljakujunenud ühistevõimega Eesti talumajandusele andis hoobi suure osa haritud põllumeeste, selle juhtivkaadri põgenemine kodumaalt 1944. aastal. Sellega lõhuti kindel ja väljakujunenud põllumajanduse organisatsioon (Joandi 2007: 53–74).

Eesti Agronoomide Selts Rootsis

Kodumaa pidid maha jätma ka väga paljud põllumajandusteadlased ning agronoomid. Kui pärast I maailmasõda oli Eestis vaid mõnikümmend kõrgharidusega agronoomi, siis aastatel 1919–1939 lõpetas Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna agronoomia osakonna diplomiga 267 ning diplomita 91 üliõpilast. Seega kokku 348 inimest (professor Jüri Kuuma andmetel).

Neist kõrgharidusega agronoomidest emigreerus umbes 150–200 peamiselt Rootsi, Kanadasse, USA-sse, ka Austraaliasse jm. Vaatamata väga erinevatele kliimoludele neis maades suutis enamik end uude ellu sisse seada, täiendada teadmisi, rajada talud-farmid, aiad, mesilad. Asuti tööle põllumajandusteaduse, -hariduse ja -nõuande alal ning eesti agronoomide osa nende maade põllumajanduse edendamise heaks ei ole väike.

Eesti Agronoomide Selts registreeriti Tallinna-Haapsalu rahukogus 15. novembril 1920. aastal, esimeheks valiti dr Jaan Raamot, sekretäriks Jaak Ümarik, juhatusse Rudolf Allmann ja Juhan Kalm. Seltsi tegevus katkes 1940. aastal, kuid sõja järel jätkas see taas tööd, sedapuhku juba Rootsis sinna suundunud agronoomide, kellest paljud olid endised APSi liikmed, algatusel.

Eesti Agronoomide Selts Rootsis (EASR) alustas tegevust 1945. aasta aprillis Uppsalas, juhitud Rootsi Põllumajandusülikooli juurde Ultunasse tööle asunud prof Anton Nõmmiku, dr Enn Terasmäe, dots Jaan Metsa, mag Joosep Nõu, agronoomide Helmut Kolki, Tõnis Kinti jt poolt. Enamik neist olid kodumaal APSi liikmed. Hiljem astus seltsi liikmeks ka nooremaid agro-

noome. EASR korraldas eesti keeles erialaseid loenguid, vestlusi, õppusi ja kokkutulekuid. Rootsis tegutsenud agronoomide seltsi tegevusest 1945–1994 on koostatud hea ülevaade, mis on ilmunud 1994. aastal Tartu Ülikooli Kirjastuse väljaandena (Eesti Agronoomide Selts Rootsis 1995).

Arnold Kivimäe (19. detsember 1908 Eivere, Järva-maa – 28. august 1988 Uppsala) lõpetas Tartu Ülikooli 1931. Kuulus üliõpilasseltsi Raimla. Kaitses agronoomia alal Tartus 1933 magistri kraadi teemal *Tegurid, mis püüdle söötmise mõjustavad veise piimatoodangut*. Oli Põllutöökoja loomakasvatuse nõunik 1935–1940. Loomakasvatuse Valitsuse juhataja 1941–1944. 1944 põgenes Rootsi, kus kaitses agronoomia alal doktori-kraadi Uppsalas 1959, Rootsis töötas riigiagronoomina linnukasvatuse alal. Kohe EASR-i asutamisel 1945 oli juhatuse sekretär, seejärel abiesimees ja lõpuks 25 aastat seltsi esimees. EASRI valis Arnold Kivimäe oma au- liikmeks 1978. aastal.

Arnold Kivimäe bibliograafias on enne sõda Eestis ilmunud 146 nimetust mitmesuguseid kirjatöid eeskätt loomakasvatuse alalt, esimene 1929. Agronoomias refe- raat professor H. Isaacheni raamatust *Vitaminer saerlig med henblick paa husdyrens behov* kohta. Rootsis aasta- tel 1945–1982 ilmus Arnold Kivimäelt 293 kirjatööd, enamik rootsi keeles, ka soome, saksa ja välis-eesti väl- jaannetes eesti keeles (Kivimäe 1983: 32–46).

Asutajaliige Tõnis Kint (17.08.1896–05.01.1991)

Foto 5. Asutajaliige Tõnis Kint.

APSi asutaja liige Tõnis Kint (kuni 20. märtsini 1939 Tõnis Kind) sündis 17. augustil 1896 Paasioja talus, Taevere vallas Viljandimaal ja suri 5. jaanuaril 1991 Örnsköldsvik'is, Rootsis, üks esimesi agronome, kes sai erialase hariduse meie oma eesti ülikoolis Tartus, silmapaistev põllumajandustegelane ning poliitik, olles Põllutöökoja abi- ja tegevdirektor 1932–1938, direktor. 1938–1940.

Saksa okupatsioonivõimude algatusel 1944. aasta kevadel vangistati ulatuslikult Eesti rahvuslasi, kes küll hiljem eluga vanglast pääsesid (Kint 1886: 43). Tõnis

Kint oli saksa okupatsiooni ajal lühikest aega Eesti Omavalitsuse turukorraldusvalitsuse juht, kuuludes ot- seselt majandusdirektor dr. E. Vendt'i alluvusse. Vii- mane oli toitlustusüsimustes otseseks sidepidajaks saks- laste kindralkomisariaadiga, kes tahtis korraldada talude aitade kontrolli, et tagada kõrge viljanormi täitmist. Kint oli sellele kategooriliselt vastu ja ta vallandati lahkhe- lide pärast okupatsioonivõimudega päeva pealt, jõulu ja uue aasta vahel 1942. Seejärel ta töötas ja elas isatalus Paasiojal, kuni 1944. aasta 22. septembril astus Põõsas- pea sadamas väikesele kalapaadile, millega siirdus Rootsi, maabudes Norrtälje lahes asuval väikesel saarel Enkär, kuhu nedne paat jõudis õhtul hilja, 23. septembri öösel 1944 (Kint 1886: 44).

Olles eksiilis Eesti Vabariigi peaminister presidendi ülesannetes – 23. detsemberrist 1970 kuni 1. märtsini 1990, ülendas Kint Vabadussõja alguse 60. aastapäeval, 28. novembril 1978, kõik elusolevad Vabadussõja vete- ranid – sõdurid ja allohvitserid lipnikeks ja ohvitserid ühe astme võrra, arvates viimasest ülendamisest, kuni koloneli aukraadini.

Tõnis Kint oli agaralt tegev Vabade Eestlaste Põllu- majandusliidu tegutsemises.

Vabade Eestlaste Põllumajandusliit

Juba alates 1925. aastast võtsid eesti põllumajanduse tegelased osa rahvusvahelise põllumajandusliku ühiste- gevuse liidu kongressidest (Kint 1886: 55). Pärast sõda välismaal ühinesid kõik, ka Kanada, USA jm asunud eesti agronoomia ja muude alade põllumajandusteadla- sed. Kanadasse saabus pärast sõda kokku 50 eesti agro- noomi, neist põllumajandusteadlasi 40, aiandusteadlasi 2 ja lõpetamata kõrgharidusega agronome 8. Kanadas on aastatel 1945–1980 õppinud ja end täiendanud seal- sete ülikoolide juures põllumajanduse alal kokku 17 eestlast (Irs 1984: 12–16)

Eino Kurise kogutud andmetel 1980. aastal tegutses siis Ontarios 40 Eesti mesinikku 289 mesilasperega (Kuris 1984: 17–21). Erilist märkimist väärib pikka aega mesindusnõuandjana mustikate tolmeldamise alal Kanadas Nova Scotias töötanud Endel Karmo (Karmo 1984: 21–26), kes hiljem ~1990 aitas kaasa, et ka Eestis mustikakasvatus edeneks.

Paguluses olles moodustati 1949. aastal kõiki välis- eestlasi-põllumehi koondav Vabade Eestlaste Põlluma- jandusliit (VEPL) ning 1956. aastal astuti Euroopa Põl- lumajandusliidu (*Conföderation of Europaen Agri- culture, pr. Confédération Européenne d'Agriculture – CEA*, asutatud 1889, reorg. Bruggis Sveitsis 1948, mille esimene peakoosolek toimus Austrias Innsbruckis 1949) liikmeks. Nii võtsid väliseesti agronoomid VEPL-i kau- du osa iga-aastasest CEA kongressist. VEPL andis välja 20 aastaraamatut, kus üksikasjalikult tuuakse ülevaateid Eesti agronoomide, põllumajandusteadlaste tegevusest välismaal.

Kohtumine Rootsis, detsembris 1988

Selle loo autorile, kirutajale või jutustajale on meelde jäänud kohtumine 1. detsembril 1988 Stockholmis Eesti Majas selleaegse Eesti Agronoomide Seltsi esimehe Agr. lic. Kaarel Vahtrasega, seltsi liikmete Mihkel Mathieseni, Leo Karupää, Valter Soo, Annus Estra,

prof. Olaf Aule, Erich Kimberi, Enno Penno ja Artur Tarmetiga, ka etnoloogia professor Gustav Ränk oli tulnud, tekkis elav mõttevahetus selleaegse Eesti põllumajanduse probleemidest, talumajanduse taastamisest Eestis; selleks uut moodi hariduse vajadusest, kolhooside, sovhooside vahekorra taludega ja paljust muust.

Siis 1988, veel liiduvabariigi oludes, oli päevakorral maa andmine või nõudmine taludele tasuta põliseks kasutamiseks, nii uus-, kui ka endistele põlistaludele, millest nemad Rootsis hästi ei tahtnud aru saada, et mis asi, mis "supp" see riigimaa põline kasutus on? Nähtavasti tundus neile olevat keeruline lahendada omaniku jm suhted sel juhul. Aga selgesti on silme ees ja mees see pilt, kui Eesti Maja 3. korrusele alla tulles liftis Mihkel Mathiesen ehk "Sindi Mihkel", nagu ta end ise nimetas, silma vaatas ja ütles, mõtlikult: "...no ega jah, seda eraomandust ärge kedagist nii väga ihake, sellel on ka oma varjuküljed..."

Ja Mikhkil oli tuline õigus. Sest nüüd, 22 aastat hiljem meenub ridamisi juhtumisi, milliseid järgnevatel aastatel läbi ja üle elanud oleme – oi kui palju röövimisi, tapmisi ja muidu valskusi – kõik ja ikka toime pandud mammona kogumise, ehk eraomanduse peale jahi pidamise käigus, muidugi mõista vahendeid valimata, lubamatute võtetega, mitte seaduse viisil, mis on väga teretulnud nähtus.

Muidu aga, Eesti põllumajanduses sel ajal toimuva vastu tunti Rootsis suurt huvi, peeti võimalikuks oma poolsest aidata põllumajandust ja parandada loodushoidu, suunata tulevase talupidajaid, üliõpilasi praktikal Rootsi põllutöökoolide juurde, luua kontakte teadustöö ja eriteadlaste ettevalmistamise alal Rootsi Põllumajandusülikooliga Ultunas.

Eesti agronoomid, kunagised APSi ja Eesti Agroomide Seltsi liikmed välismaal aitasid jõudu mõõda kaasa talude taastamisele Eestis. Eriti abivalmina on meelde jäänud Kaarel Vahtras (Joandi 1990: 3,3). ja Helmut Talts Rootsist. Neist viimane külastas siis ka eksiilis olles esimest korda Eestit ja Tartut, aidates oluliselt kaasa, et Eesti Talupidajate Keskliit 1989. aasta lõpul võeti vastu Euroopa Põllumajandusliidu liikmeks (Joandi. Maaleht 1989. 14. detsember).

Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi taastamine 1989

Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi taasasutamisest ja tegevusest uues vabas Eestis viimase kahekümne aasta vältel on ammendavad ülevaated koostanud professor Olev Saveli (Saveli 1999: 82–93).

Märkida vaid võib, et 1989. aastal oli juba poliitiline olukord NSVLi piirides vabam, vähemalt Eestis. Julgelt võidi taasasutada vanu seltse, ühinguid jms või rajada hoopis uusi ja kaasaegseid, selles riigis senitundmatuid. Nii taastati 9. aprillil 1989, ligi 50 aastat tagasi tegevuse peatanud Akadeemiline Põllumajanduslik Selts, ainult et nimetuse Akadeemiline Põllumajanduse Selts all. Mittetulundusühinguna, mille eesmärgiks seati kaasa aidata Eesti maaelu, põllumajanduse ja eriti põllumajandus-teaduse

arengule ning esindada oma liikmete huve ja õigusi.

Põhiliseks tegevusvormiks sai korraldada konverentse ja välja anda ajakirja Agraarteadus ning muid trüki-seid. Nähti ette korraldada ka näitusi, konkursse, loenguid, õppereise ja läbi viia rahvusvahelisi koostööprojekte jms. APSil on kokku ligi 300 liiget, teaduskraadiga inimesi üle Eesti, põhiliselt Eesti Maaülikooli, aga ka Jõgeva Sordiaretuse Instituudi, Sakus asuva Eesti Maaviljeluse Instituudi jpt asutuste töötajad (Saveli 1999: 82–93).

Iga aasta aprillikuu esimesel kolmapäeval toimub APS-i aastakonverents (4. aprillil 2007 oli juba XII), kus plenaaristungil räägitakse üldisematel teemadel, erialatoimkondades ja noortetoimkonnas juba konkreetsemate uurimustega mitme põlve teadlaste poolt. APSi tegevus viimasel paaril aastakümnel on olnud tulemuslik.

APSi esimene auliige

Juba 1920. aastal oli ette nähtud auliikme staatus, nimelt põhikirja kuuenda paragrahvi järgi võisid seltsil olla tegev-, toetaja- ja auliikmed ning paragrahviga üheksa määrati, et auliikme võis valida Seltsi üldkoosolek *iseäraliste teenete eest*.

APSi tegevusest enne 1940 aastat on varem Agraarteaduses kirjutanud huvitavalt Meinhard Karelson, kelle järgi APSi asutamine ja tegevus rajanes liikmeiks olevate üliõpilaste ja õppejõudude ühisjõul ning veel Karelson mainib, et APSi põhikirja täiendustena eksisteerib 1930. aastast eluaegse liikme ja 1936. aastast auliikme mõiste (Karelson 1995: 3, 248).

Viimast täiendas kutsutud üldkoosolek, mis tuli kokku kolmapäeval 25. märtsil 1936. aastal kl 8 õhtul ja peeti ära APSi ruumides (TÜR KHO F. 56, s 10, lk 225–236). Päevakorra seitsmes punkt oli põhikirja muutmine. Muuhulgas otsustati: Seltsi auliikmeid valib Seltsi pääkoosolek juhatause ettepanekul *iseäraliste teenete eest põllumajanduse alal või Seltsi elus*. Veel otsustati põhikirjas eraldi välja tuua, et ainult Seltsi tegevliikmel on hääleõigus Seltsi tegevuse juhtimisel jm. (TÜR KHO F. 56, s 10, lk 230).

Professor Olev Saveli artikli põhjal on omistatud alates 1991. aastast APSi auliikme staatus 25 ning elutööpreemia 18, aastapreemia 24 ja noortepreemia 15 teadlasele (Saveli, 2009: 1, lk 60–65). APSi auliige on mitmete ülikoolide audoktor president Arnold Rüütel, emeriitprofessorid Harald Tikk, Karl Annuk jpt. ning APSi aupresidendid on emeriitprofessor Olev Saveli ja Heldur Peterson.

Joosep Nõu järgi valiti esimeseks ja seni (1983) ainsaks APSi auliikmeks Peeter Kõpp APSi 20. tegevusaasta kevadel 1940 (Nõu 1963: 47 (asub EAA 5360–1–85)). Selle kohta saame napirealise teate APSi arhiivfondis olevast üldkoosoleku protokolliraamatust. Kõnesolev üldkoosolek toimus kolmapäeva õhtul algusega kell kaheksa, 10. aprillil 1940, aastal, APSi ruumides Peeter Põllu 1–5. Koosoleku juhatajaks valiti ühel häälel agronoom L. Yllö ja protokollijateks seltsi kasvandikud A. Kaldmäe ja H. Mandel. Kuuenda päevakorra punkti juures teeb koosoleku juhataja L. Yllö ettepaneku valida

dr. agr. P. Kõpp APSi auliikmeks. Otsus võetakse vastu ühel häälel (TÜR KHO F. 56, s 10, l 322–323.).

Teate Peeter Kõpu valimisest APSi auliikmeks toob laupäevane 13. aprilli Postimees, kuuendal leheküljel silmapaistva pealkirja all *Prof. P. Kõpp APS-i esimeseks auliikmeks*. Märgitakse, et valitud auliige P. Kõpp omab APSi asutamisel ja selle tegevuses suuri teeneid (Postimees 13. aprill 1940 lk. 6).

Väljavaated, eesmärgid tulevikuks

APSi, nagu paljude teiste üliõpilasorganisatsioonide asemele astus pärast sõda Üliõpilaste Teadusluk Ühing, lühidalt ÜTÜ. Julgelt võib ja peabki nentima, et ÜTÜ, tegutsedes nõukogude korra tingimustes küll sootuks teistel poliitilistel alustel, suutis oma liikmetes säilitada rahvusliku edumeelsuse ja täita sellega üle neljakümne aasta vältel tähtsat osa noorteadlastest uute põlvkondade kasvatajana, mis tagas eesti teadustöös järjepidevuse.

Kuid tähtis ongi sel ajal ÜTÜsse üle kantud, alleshoitud eesti meelsus ja vaimsus, mis sealt kandus edasi ja levis rahva keskel – mitte ükski teine jõud poleks suutnud läbi viia “laulvat” revolutsiooni. Kodumaa vajab pidevalt haritud põllumehi. APSi üheks peamiseks tegevussuunaks ja eesmärgiks edaspidi võiks natuke jõulisemalt ette võtta noorte inimeste kaasamise otseselt teadustöösse ja põllumajanduse päevaprobleemide lahendamisse, võimaldades seda kohe üliõpilaseks saamise järel, nende tulekuga ülikooli seinte vahele.

Küllalt on probleeme, millega noored saaksid tegeleda, näiteks ülimalt terav on oskussõnade küsimus nüüd, mil oleme langenud ingliskeele mõjusfääri ja vahest mõnda artiklit, tõlget lugedes võib, piltlikult öeldes, kohmakaid eestipäratuid sõnaühendeid veerides keele suhu ära murda. Noori tuleb kaasata võimalikult varakult, alates esimesest, teisest, äärmisel juhul kolmandast semestrist. Hiljem võib kergesti juhtuda see, et huvi teadustöö vastu on mitmel elulisel ja olulisel põhjusel hääbunud.

Tulevases, koostada plaanitavas APSi ajalooülevaates võiks seltsi üldist ja erialast tööd ning tegevust 90ne aasta kestel lahterdada mitmesse perioodi, vaadelda ja käsitleda seda alapunktide viisi, kui ühe pikaaelise inimese eluiga, näiteks varasemat perioodi umbes nii:

- APS-i tegevus üldjoontes enne Teist maailmasõda.
- Lapsepõlv, väljakujunemine 1920–1925.
- Noorusaeg, talumajaduse hoogne ülesehitustöö 1925–1940
- Täisiga, okupatsioon, sõja algus, sõda
- Seltsi tegevuse peatumine 1940–1944.
- Eesti põllumajandusteadlased, APSi liikmed paguluses.
- APSi tegevuse taastamine 1989.
- Ja küsimus 2010:
- Kas ja millal ometi hakkavad seltsi elus taaspuhuma hoogsalt värsked noorustuuled?

Kirjandus

1. EAA Fond 2100 nim 19 s 74. (Tartu Ülikool).
2. TÜR KHO Fond 56 s 1. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi põhikiri, 4 l.
3. TÜR KHO Fond 56 s 4. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi juhatuse koosolekute protokollid 7. oktoober 1920–23. sept. 1922. 1921–29. märts 1922, 59 lehte.
4. TÜR KHO Fond 56 s 7. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi üldkoosolekute protokollid 15. veebr. 1921–29. märts 1922, 59 lehte.
5. TÜR KHO Fond 56 s 4. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi juhatuse koosoleku protokollid 1920 – 1922. 57 lehte.
6. Eesti Agronoomide Selts Rootsis (EASR), 1945–1994. Tartu 1995. 63 lk.
7. Irs, Albert 1984. Eesti agronoomidest ja nende tööst Kanadas. – Vabade Eestlaste Põllumajandusliit. Aastaraamat XIX. Amherst Massachusetts, lk 12 – 16, vt lk 12.
8. Joandi, Aimur 1989. Eesti agronoomid paguluses. – Põllumajanduse Akadeemia, 9., 16. veebruar, nr 2, 4.
9. Joandi, Aimur 1989. Mustikakasvatajakas Nova Scotias. – Põllumajanduse Akadeemia. 25. mai, nr 16(1092).
10. Joandi, Aimur 1989. Eesti talunikud CEA liikmeks. – Maaleht. 14. detsember, nr. 50 (116).
11. Joandi Aimur 1990. Kaarel Vahtras (16.07.1912–27.04.1990) surnud. – Talu, nr 3, lk 3.
12. Joandi, Aimur 2006. Ado Johanson Eesti põllumajanduse arendaja. Tartu. 271 lk.
13. Joandi, Aimur 2007. Professor Elmar Halleri elu ja töö. Tartu. 232 lk.
14. Joandi Aimur 2007. Eesti talu mõttest. – Eesti Põllumajandusmuuseumi Aastaraamat I. Ülenurme 2007, lk 53–74.
15. Karelson, Meinhard 1995. Lehekülgi APSi ajaloost. – Agraarteadus, nr 3, lk 248–256.
16. Karmo, Endel 1984. Mustikakasvatajakas Novo Scotias. – Vabade Eestlaste Põllumajandusliit. Aastaraamat XIX. Amherst Massachusetts, lk 21–26, vt lk 18.
17. Kint, Tõnis 1986. Mälestuskilde. Eesti Agronoomide Selts Rootsis. Uppsala. 63 lk.
18. Kivimäe, Arnold 1983. 50 aastat tööd loomakasvatuse alal. Autobiograafiline ülevaade. Eesti Agronoomide Selts Rootsis. Uppsala. 47 lk.
19. Kuris, Eino 1984. Kanada eestlaste aiandus ja talupidamine. – Vabade Eestlaste Põllumajandusliit. Aastaraamat XIX. Amherst Massachusetts, lk 17–21, vt lk 18.
20. Nõu Joosep 1963. Agraarökonom Peeter Kõpp (1889–1960). – Vabade Eestlaste Põllumajandusliit. Aastaraamat IX. Stockholm 1963, lk 42–51 (asub EAA 5360–1–85).
21. Oja, August 1923. Põllumajanduslikud oskussõnad. – Agronoomia, nr 4, lk 194–195.
22. Saveli, Olev 1999. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi 10 aastat. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi toimetised, lk 82–93.
23. Saveli, Olev 2009. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi 20 aastat. Aastad 1989–2010. – Agraarteadus, nr 1, lk 60–65.

Ajalehe teated

24. Ak. Põllumajanduslik Selts 15-aastane. – Postimees 1935. 5. november, lk 6.
25. Prof. P. Kõpp APS-i esimeseks auliikmeks. Postimees 13. aprill 1940 lk 6.
26. 10.000 põllumajanduslikku oskussõna. – Postimees 1933. 3. november, lk 3.

It will soon be a hundred years!

A. Joandi

Summary

In the autumn 1920, a scientific organisation named the Academic Society of Agriculture (ASA = APS) was founded at the University of Tartu to develop and educate students. Based on archival data, the given article presents some new aspects in the extensive activity of the ASA in its initial years, the suspension of the activity during WW II and the termination of it altogether immediately after the war.

Beginning with 1920, the ASA gained good results in coining new speciality-related terminology and words, in 1927 the journal „Farm Mistress” began to be published, summer’s day gatherings and excursions were organised, the ASA obtained its own house with a 4000-volume library in it, etc.

In 1945, required by Soviet rule, the activity of the ASA was terminated and the organisation was replaced by the Students’ Scientific Society, the SSS for short, which, however, managed to preserve the pre-war mentality and zeal, guaranteeing the continuity of Estonian agricultural science as part of Estonian science in general.

Because of the war, most of the ASA members emigrated to Sweden, Canada, USA and elsewhere and in exile they re-established several societies on their speciality, e.g., the Estonian Society of Agronomists in Sweden started its activity in Uppsala in April 1945, after that the Agricultural Union of Free Estonians was set up in 1949 and joined the Confederation of European Agriculture (CEA, founded in 1889) in 1956.

Thus one-time members of the ASA, Estonian agronomists abroad took, via the Agricultural Union of Free Estonians, annually part in the CEA congress. The Agricultural Union of Free Estonians published 20 yearbooks, presenting detailed historical overviews of Estonian agronomists abroad and in the native land.

With the help of the Agricultural Union of Free Estonians it was possible for the Estonian Farmers’ Central Union to achieve the membership of the CEA in 1989.

The ASA was re-established in the autumn 1989. In the course of time the ASA has decorated 25 honorary members, given 18 life’s work awards, 24 year’s work awards and 15 young agronomists’ awards to worthy scientists.

The article also explains the terms such as, suspension, academic pater and academic mater, which had been in use about a century ago in student organisations.

Jänesmäe, August 12–31 2010